

ALKOHOLEN SOM SAMHÄLLSPROBLEM

SÖREN HOLMBERG, DAVID KARLSSON
OCH LENNART WEIBULL

Den svenska alkoholpolitiken är beroende av medborgarnas stöd. De traditionella politiska styrmedlen i alkoholpolitiken bygger på att reglera pris och tillgång på alkohol för samtliga medborgare – för att komma till rätta med problem som endast en del av medborgarna berörs av. Om styrmedlen för att reglera handel och konsumtion av alkohol förlorar sin legitimitet hos den allmänna opinionen påverkas i grunden förutsättningarna för det förebyggande arbetet mot alkoholskador. Hur medborgarna ser på de alkoholpolitiska styrmedlen, och varför synen ibland förändras, är därför kunskap av högsta relevans för folkhälsoarbetet.

Frågan är vad som bestämmer medborgarnas syn på alkoholpolitiken. Ett ytligt betraktelsesätt skulle kunna vara att man inte gör några genomtänkta samhällsanalyser, utan snarare styrs av snäva egenintressen och tillfälliga opinionstrender. Men det är svårt att förklara svenska folkets långvariga stöd för en restriktiv alkoholpolitik med egenintresse – det måste ligga andra, mer samhällsorienterade värderingar och förhållningsätt bakom opinionen (Leifman, 1998; Johansson, 2008). I detta kapitel vill vi därför undersöka om medborgarnas åsikter om alkoholpolitik påverkas av deras upplevelser av alkoholkonsumtionens positiva och negativa effekter. När man tar ställning till en viss politik är problemupplevelsen oftast helt central. Om det inte finns något problem finns heller inget skäl för politiskt agerande. Men om det finns ett problem kan man ringa in detta ytterligare genom att ställa några specifika frågor: För vem och på vilket sätt är det ett problem? Vad är problemets orsaker? Och vilka sätt finns för att lösa det? I nästa led kopplar problemupplevelsen till ideologiska principer som berör synen på statens roll i samhället: Är det den enskilde eller det allmänna som är ansvarig för att lösa problemet? Och – om det allmänna anses ha ett ansvar – hur ska de resurser som läggs för att lösa problemet vägas mot andra behov?

Vi tror att medborgares åsikter om alkoholpolitik kan påverkas av synen på alkoholproblemens art och omfattning. Vi tror också att medborgarnas egna privata erfarenheter kan spela in i dessa bedömningar. Men åsikterna om alkoholpolitiska förslag kan även ha att göra med att medborgaren utgår från synen på styrmedlens effektivitet, snarare än synen på problemets art och vikt. Förändringar i problemupplevelsen kan också ha betydelse för hur alkoholpolitiken bedöms. Den som söker fördjupad kunskap om alkoholopinionens svängningar behöver därför inte bara undersökningar som analyserar stödet för olika politiska förslag och styrmedel;

det måste även ställas frågor som belyser hur medborgarna har kommit fram till dessa ställningstaganden.

Föreliggande analys är en delstudie inom ramen för forskningsprojektet *Alkoholopinion: problemupplevelsens roll*.¹ Kapitlet inleds med en diskussion kring vilka faktorer som styr medborgarnas åsikter om alkoholpolitiska åtgärder. Därefter presenteras studiens beroende variabler – medborgarnas åsikter om specifika alkoholpolitiska förslag. Dessa frågor diskuteras utförligt och opinionsförändringar över tid analyseras. Därefter presenteras studiens centrala oberoende variabler – frågor som ringar in medborgarnas problemupplevelse. Slutligen analyseras problemupplevelsens betydelse för medborgarnas åsikter om tre alkoholpolitiska förslag.

Grundmodellen

Den centrala frågan för projektet *Alkoholopinion: problemupplevelsens roll* är vad som bestämmer medborgarnas syn på olika alkoholpolitiska åtgärder. I grundmodellen för projektet ställer vi synen på alkoholpolitiken mot ett antal möjliga förklaringsvariabler som visat sig relevanta i tidigare forskning (Holmberg och Weibull, 2010).

Våra indikatorer på medborgarnas alkoholpolitiska åsikter knyter an till fundamentet i den svenska alkoholpolitiken, nämligen målet att minska alkoholkonsumtionen. För att åstadkomma detta mål har man över åren använt många instrument, där de kanske viktigaste har gällt reglering av tillgång och pris. Tillgången har begränsats genom att butiks försäljning endast sker genom ett statligt monopol och genom att servering av alkohol på restaurang omgärdats av en rad restriktioner. Prispolitiken har byggts på att alkoholhaltiga drycker påläggs skatt efter deras alkoholvolym.

Både restriktionerna i försäljning och pris har tidvis varit uppe till diskussion. I och med EU-medlemskapet begränsades statens möjligheter att använda vissa typer av styrinstrument, och i debatten jämfördes den svenska modellen med hur andra länders alkoholpolitik utformas (Cisneros Örnberg, 2009). Det har från en del håll föreslagits att alkoholdrycker skulle få säljas i livsmedelbutiker, och skattesatser för vin och starksprit har ifrågasatts. Villkoren för att få servera alkohol på restaurang är också en återkommande fråga i lokalpolitiken, eftersom det är kommunerna som utfärdar dessa tillstånd (Karlsson, 2012).

I denna studie kommer vi därför att fokusera på allmänhetens syn på några centrala alkoholpolitiska frågor som berör just pris och tillgänglighet: En fri försäljning vid sidan av Systembolaget, alkoholskatten samt kommuners policy för utskänkningstillstånd.

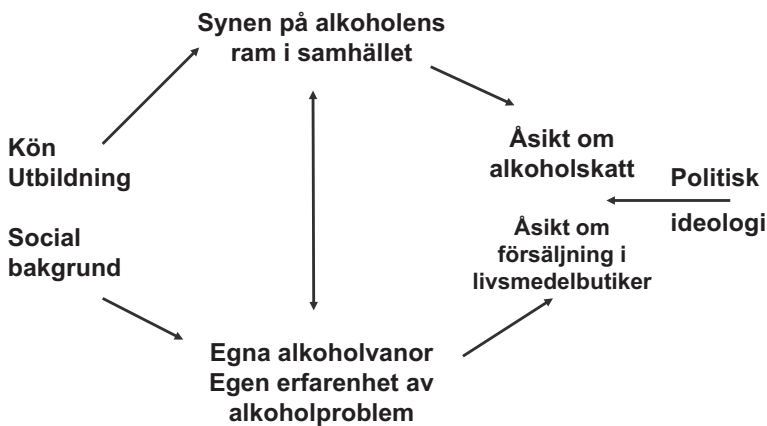
När det gäller vad som bestämmer medborgarnas åsikter har vi skiljt mellan förklaringar som ligger specifikt inom det alkoholpolitiska området och förklaringar som avser det större sociala och politiska fältet. Till de förra har vi räknat sådana som har att göra med generella föreställningar om alkohol som något i huvudsak gott eller i huvudsak ont – både för den egna personen och för det omgivande samhället. Här kan man tänka sig att den egna erfarenheten av alkohol, men också

bilder som massmedier eller andra källor förmedlat, kan påverka ställningstagandet. Vi förväntar oss att det finns ett positivt samband mellan medborgares upplevelse av alkoholkonsumtion som ett problem och deras inställning till hur restriktiv alkoholpolitiken bör vara.

Till de mer allmänpolitiska förklaringarna hör medborgarnas principiella hållningar till relationerna mellan stat och individ, inte minst positioneringen på den ideologiska vänster–högerskalan. Sådana principiella hållningar kan påverka hur man bedömer olika politiska styrinstrument oavsett vilket politikområde det gäller. Vi förväntar oss att medborgare som står till vänster i politiken är mer positiva till en restriktiv alkoholpolitik än medborgare som står till höger eftersom vänstersympatisörer vanligen är mer positiva till politik som reglerar marknaden.

Möjliga bakomliggande faktorer är kön, utbildning och social bakgrund i vidare mening. Även bostadsort kan ha betydelse, eftersom erfarenheter av alkoholkonsumtionens problem torde skilja stort mellan olika landsändar. Vår modell sammanfattas i figur 1.

Figur 1 Modell för analyser av alkoholopinionen

I modellen har vi betraktat sociala omständigheter som ett slags allmän resonansbotten för synen på alkohol som samhällsproblem, medan den politiska ideologin mera är kopplad till åsikter om vad som är rimliga alkoholpolitiska åtgärder.

I tidigare studier av den svenska alkoholopinionen har vi inom projektet framför allt belyst förhållandet mellan egna alkoholvanor och synen på alkoholpolitiska åtgärder (Holmberg och Weibull, 2010, 2011, 2013 och 2014). I det följande är avsikten att i första hand studera vad upplevelsen av alkohol som samhällsproblem betyder för synen på alkoholpolitiska åtgärder. Som en bakgrund till analysen redovisas först hur opinionen i alkoholpolitiska frågor utvecklats över tid.

Den svenska alkoholopinionen

Projektets analyser utgår från politiska förslag som berör två typer av styrinstrument inom svensk alkoholpolitik: försäljningsrestriktioner och alkoholskatten. I 2014 års nationella SOM-undersökning ställdes två frågor om vardera styrinstrument.

När det gäller alkoholskatten ställdes både en fråga *om skatten bör sänkas eller ej* och en *om den bör höjas eller ej*. Frågan om sänkt skatt har ställts i SOM-undersökningen sedan 2004. Frågan introducerades mot bakgrund av den dåvarande debatten och utredningsförslaget att den svenska alkoholskatten borde sänkas för att motverka privatinförsel av alkohol under de nya EU-reglerna (SOU 2004:86, SOU 2005:25). Förslaget kom av olika skäl aldrig att genomföras. Istället uppkom en diskussion om behovet att höja alkoholskatten. En första höjning med totalt fem procent beslutades 2013 (Proposition 2013/14:1:91).² Höjningen motiverade att en ny fråga introducerades i SOM-undersökningarna om svenska folkets inställning till en höjning av alkoholskatten. Den nya frågan ställdes för första gången i den nationella SOM-undersökningen 2010.³

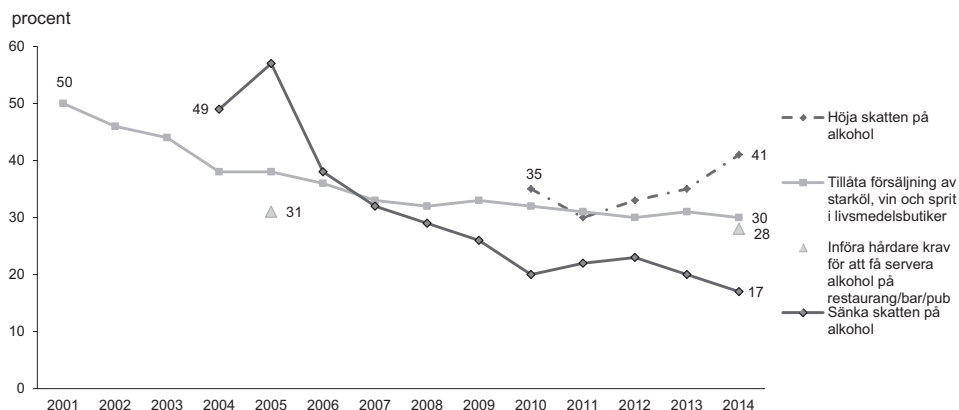
När det gäller restriktioner i tillgången på alkohol har Systembolagets försäljningsmonopol varit en tidvis återkommande debattfråga. Då och då har den också aktualiserats i praktisk politik, från – det tidigt avbrutna – försöket med starkölsförsäljning i livsmedelsbutiker på 1960-talet till 2010-talets propäer om så kallad gårdsförsäljning av vin. För att belysa svenska folkets inställning till monopolet har det i olika studier sedan 1970-talet använts en fråga om att *tillåta försäljning av starköl, vin och sprit i livsmedelsbutiker* (jfr Leifman, 1998). Frågan inkluderades i SOM-undersökningen från och med 2001.

Frågan om restriktioner för tillgänglighet gäller dock inte bara försäljning utan även servering. Utgångspunkterna för dessa restriktioner återfinns i alkohollagen, men tillämpningen av lagstiftningen ligger på kommunerna. Här rör det sig inte om en nationell alkoholpolitik utan även om lokal då det är kommunerna som beslutar om utskänkningstillstånd och bland annat reglerar öppettider (Karlsson, 2012). Eftersom alkoholkonsumtion på restauranger, barer och pubar är förhållandevis frekvent har det motiverat det i SOM-undersökningen 2014 även ställdes en fråga om att *införa hårdare krav på att få servera alkohol på restaurang/bar/pub*, en fråga som även fanns med i 2005 års undersökning.

Resultatet av de frågor som ställts under längst tid – förslaget om att sänka alkoholskatten och förslaget om att tillåta försäljning av alkohol i livsmedelsbutiker – uppvisar ett tämligen entydigt mönster: stödet för en viss liberalisering av alkoholpolitiken som fanns i början 2000-talet har vänt till ett klart minskande stöd (figur 2). Den största förändringen finns för frågan om att sänka skatten. Den alkoholliberala opinionen hade sin topp 2005 då närmare 60 procent var för skattesänkning. Knappt ett decennium senare är andelen nere under 20 procent. Den stora nedgången i stödet för skattesänkning skedde fram till 2010, men stödet har på nytt börjat minska efter 2012. När frågan om att höja skatten på alkohol

introducerades 2010 visade sig det förslaget ha ett klart större stöd än förslaget att sänka skatten: en dryg tredjedel tyckte att en höjning var ett mycket eller ganska bra förslag. Stödet för skattehöjningar på alkohol har dessutom fortsatt att öka relativt kraftigt: år 2014 ansåg två av fem svenskar att det var ett bra förslag att höja skatten.⁴

Figur 2 Åsikter om olika alkoholpolitiska förslag, 2001-2014 (procent)

Kommentar: Resultaten baseras på fyra olika frågor. Frågorna om att "Sänka skatten på alkohol" respektive "Höja skatten på alkohol" ingick som två av flera delfrågor om olika politiska förslag med ingressen: "Nedan finns ett antal förslag som har förekommit i den politiska debatten. Vilken är din åsikt om vart och ett av dem?". Frågorna om "Tillåta försäljning av starköl, vin och sprit i livsmedelsbutiker" och "Införa hårdare krav för att få servera alkohol på restaurang/bar/pub" ingår som delfrågor i om allmänna samhällsfrågor med ingressen: "Här återfinns ett antal förslag hämtade från den svenska samhällsdebatten. Vilken är din åsikt om vart och ett av dem?". Svarsskalan för de två förstnämnda frågorna är 'Mycket bra förslag'; 'Ganska bra förslag'; 'Varken bra eller dåligt förslag'; 'Ganska dåligt förslag'; 'Mycket dåligt förslag'; för de andra två frågorna ingår utöver dessa svarsalternativ 'Ingen uppfattning'. Figuren visar andel som svarat mycket eller ganska bra förslag av samtliga som besvarat frågan, även personer som svarat 'Ingen uppfattning' på de senare två frågorna ingår i procentbasen. Andelen som anger ingen uppfattning är för frågan om försäljningsmonopolet högst tre procent, för frågan om serveringstillstånd mellan fyra (2005) och åtta procent (2014).

Källa: De nationella SOM-undersökningarna 2001–2014.

Stödet för en avveckling av Systembolagets försäljningsmonopol har på ett motsvarande sätt förändrats i en mer alkoholrestriktiv riktning. Hälften av de svarande i 2001 års SOM-undersökning stödde en avveckling av monopolet men 2014 var stödet nere i 30 procent. Stödet för förslaget i den nya frågan om att öka kraven för att servera alkohol på offentlig lokal är 28 procent.

Om vi ska få en jämförelse mellan de två indikatorerna på restriktioner måste vi ta hänsyn till att den ena avser ett ställningstagande till liberalisering, den andra ett

ställningstagande till ökade krav. Om vi vill ha ett sammanhållet mått på opinionens styrka är det nödvändigt att jämföra andelen som vill avskaffa försäljningsmonopolet med andelen som *inte* vill öka kraven på serveringstillstånd. Det visar sig då att andelarna som är för färre restriktioner i alkoholförsäljning respektive alkoholserving är i stort sett likstora – 30 respektive 33 procent.⁵ När det gäller andelarna som stöder eller vill öka restriktionerna är det dock en högre andel som är emot avskaffandet av försäljningsmonopolet (49 procent) än som är för att öka kraven på serveringstillstånden (28 procent).⁶ En rimlig tolkning är att svenska folket anser att fri alkoholförsäljning är ett större hot mot svensk alkoholpolitik än minskade krav på servering av alkohol på restaurang, bar eller pub.⁷

Den bild som framträder i 2014 års SOM-undersökning visar att den alkoholrestriktiva opinion som växt fram under de senaste tio åren i stort ligger kvar eller till och med ökar något. I sammanhanget kan det givetvis diskuteras *hur* restriktiv alkoholopinionen egentligen är. Om vi tar förslaget om skatteköning som exempel är det inte en majoritet som är för (41 procent). Å andra sidan är det ännu lägre andel (26 procent) som är emot. Fortfarande 2012 var fler mot än för en skatteköning på alkohol, men 2013 och 2014 är det en klar övervikt för förslaget att höja skatten. Om vi för förslaget att öka kraven på serveringstillstånd jämför den tidigare mätpunkten är andelarna som stöder det i stort sett desamma 2014 som det var 2005 eller omkring 30 procent; alltså ingen förändring i restriktiv riktning.

De senaste årens utveckling innebär således att det är rimligt att tala om en fortsatt förskjutning av alkoholopinionen i restriktiv riktning. Äldre studier baserade på frågan om inställningen till försäljningsmonopolet pekar emellertid på att alkoholopinionen under andra hälften av 1960-talet var ännu mer restriktiv (Leifman, 1998). Vi har i tidigare analyser tolkat det så att 1990-talet präglades av en ökande liberaliseringsvind som kulminerande i början av 2000-talet och sedan vände (Holmberg och Weibull, 2014).

Det finns en grundläggande samstämmighet i svenska folkets syn på de alkoholpolitiska åtgärderna men även en del klara skillnader mellan olika grupper. Kvinnor är i allmänhet mer restriktiva i sin syn på alkoholpolitiken, medan särskilt personer som placerar sig politiskt till höger är mer kritiska till begränsningarna. Vi ska återkomma till det.

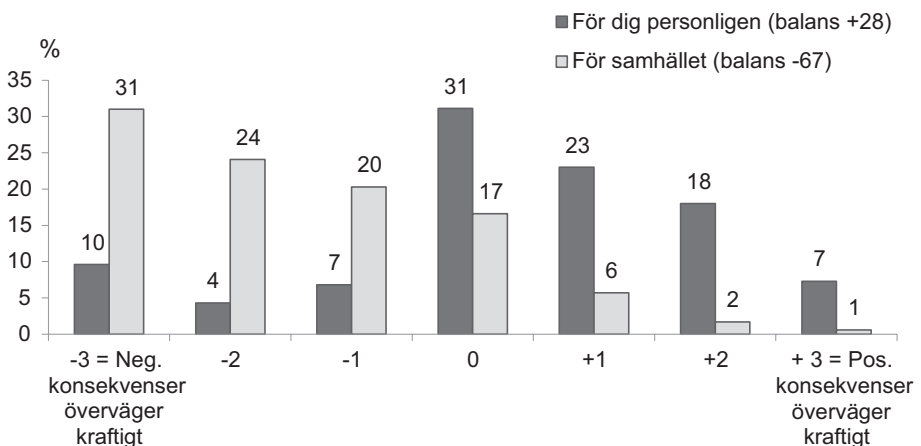
Är alkoholkonsumtionen ett problem?

Att det offentliga ingriper och lägger sig i medborgarnas privata vanor är kontroversiellt. För många är alkoholdrycker något positivt, förknippat med njutning och livskvalitet (Björn m fl, 1985; Andréasson och Allebeck, 2005). Och att staten försvarar för medborgaren att konsumera alkohol genom att styra pris och tillgänglighet kan tolkas som en kränkning av individens frihet. För att försvara en sådan restriktiv politik krävs starka argument. Alkoholkonsumtionen måste kunna

beskrivas som ett samhällsproblem av en sådan dignitet att medborgarna kan förmås acceptera att deras privata handlingsutrymme kringskärs (Johansson, 2008).

Det är därför intressant att undersöka hur medborgarna ser på de problem som alkoholkonsumtion för med sig. Anser de att alkoholkonsumtion är ett problem eller inte? Uppfattar de kanske till och med att alkoholkonsumtion bidrar med mer gott än ont? Och när man ställer den frågan är det också relevant att hålla isär *för vem* alkoholen är ett problem: är det sig själva och sina närmaste som medborgarna i första hand tänker på, eller kanske snarare effekter på ett mer allmänt plan? Denna avvägning är inte självklar. Alkoholpolitikens mål och instrument utgår från att alkohol är ett samhällsproblem, men effekterna bärs av individer. Vi har därför i 2014 års SOM-undersökning ställt en tvådelad fråga, där medborgarna tar ställning till huruvida alkoholkonsumtionens positiva eller negativa konsekvenser överväger, dels för samhället och dels för den svarande personligen. Resultaten från denna fråga presenteras i figur 3.

Figur 3 Överväger alkoholkonsumtionens positiva eller negativa konsekvenser? (procent)

Kommentar: Frågan lyder *Alkoholkonsumtion kan ha både positiva och negativa konsekvenser. Sammantaget, anser du att alkoholkonsumtionens positiva eller negativa konsekvenser överväger [för dig personligen]/[för samhället]?* Medborgarna svarade på en sjugradig skala från -3 "Negativa konsekvenser överväger kraftigt" till +3 "Positiva konsekvenser överväger kraftigt" och där 0 följaktligen stod för det neutrala svaret. Balansmåtten som anges i figuren avser andelen som anser att det positiva överväger minus andelen som anser att det negativa överväger. I frågan fanns även svarsalternativet "Ingen uppfattning" som 3 procent av respondenterna valde för båda delfrågorna. Dessa svar redovisas inte i figuren. N = 1 406–1 434.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2014.

En hög andel av medborgarna anser att alkoholkonsumtionens positiva konsekvenser överväger de negativa på det personliga planet (48 procent, balansmätt +28). Resultatet understryker verkligen det problematiska i att den restriktiva alkoholkonsumtionspolitiken begränsar alkoholkonsumtionen, då alkohol uppenbarligen är något som många enskilda medborgarna uppskattar. Men i figuren ser vi också att en överväldigande majoritet (74 procent, balansmätt -67) anser att alkoholkonsumtionens sammantagna effekter för samhället är negativa.

Det allmänna mönstret återkommer inom i stort sett alla grupper inom befolkningen. Kvinnor betonar i större utsträckning än män alkoholens negativa konsekvenser både på ett personligt och på ett samhällsligt plan. Personer som står politiskt till höger ser mindre samhällsproblem med alkoholen än vad övriga gör.

Sammantaget är dessa resultatet mycket talande. Det är uppenbart att medborgarna gör en stor åtskillnad mellan hur de ser på konsekvenserna för den egna personen respektive för samhället i stort. Det är mycket troligt att denna nyanserade syn på alkoholens konsekvenser är en av förklaringarna till svenskarnas uppslutning bakom en restriktiv alkoholkonsumtionspolitik.

För att borra ännu lite djupare i medborgarnas problemanalys vill vi också veta mer om *var* de upplever att problemen finns och *vilka typer av problem* som är allvarligast. Vi har redan sett att medborgarna gör skillnad på privata och samhällsreliga konsekvenser av alkoholkonsumtion, men samhället är stort. De samhällsreliga konsekvenserna skiljer sig rimligen åt mellan olika delar av Sverige – till exempel mellan storstad och landsbygd. Vi vill därför undersöka om medborgarna gör olika bedömningar av hur stora alkoholkonsumtionens problem är i den kommun där de bor jämfört med den nationella nivån.

Alkoholkonsumtion kan även förorsaka olika sorters problem, och under historiens gång har olika typer av problem framhållits (Nycander 1996; Johansson 2008). Vi har här valt att fokusera på tre huvudtyper av problem: Den första beror moral och individuellt ansvar. När den omfattande alkoholkonsumtionen började ifrågasättas på 1700- och 1800-talet stod moralistisk kritik ofta i fokus. Inom nykterhetsrörelsen, där frikyrkor och den framväxande arbetarrörelsen var viktiga aktörer, sågs alkoholkonsumtion som ett utslag av synd eller omoral. Drinkare var en ansvarslös person vars karaktär borde dansas. Idag är moraliserande argument mer sällsynta i debatten, men det finns fortfarande många som ser individuell ansvarslöshet som ett problem förknippat med alkoholkonsumtion. Till detta problem hör även olyckor som ansvarslösa alkoholkonsumenter förorsakar.

Ett annat problem som tidigt lyftes fram, inte minst från statligt håll, var alkoholens negativa konsekvenser för tryggheten i samhället. Alkoholkonsumtion ökar risken för att en individ ska bli våldsam och begå brottsliga handlingar. Alkoholkonsumenter rikserar på så sätt att bli en fara för sin omgivning.

Den tredje typen av problem, och som förmodligen är det som oftast diskuteras i dagens politiska debatt, rör omsorgen om alkoholkonsumenten själv. Alkoholkonsumtion kan leda till ohälsa och missbruk, och därmed stort lidande för den enskilde. På ett samhällsplan kan alkoholkonsumtion försämra folkhälsan.

För att undersöka medborgarnas upplevelser av dessa tre problemtyper – på det privata planet och i samhället på lokal och nationell nivå – utformade vi ett frågebatteri i 2014 års SOM-undersökning som tog hänsyn till alla dessa aspekter. Resultaten från dessa frågor redovisas övergripande i tabell 1 och i tabell 2 redovisas resultat efter kön, ålder, utbildning, ideologisk vänster-högerorientering samt alkoholvanor⁸.

Tabell 1 Medborgarnas upplevelse av arten och lokaliseringen av alkoholkonsumtionens problem (procent och medelvärde 1–5)

Problemets art	Lokalisering	Inget problem alls			Mkt stort problem		Summa procent	Medelvärde
		1	2	3	4	5		
Olycksfall och ansvarslost beteende	Privat	67	14	8	4	8	100	1,7
	Lokalt	6	17	43	23	11	100	3,2
	Nationellt	2	9	39	30	21	100	3,6
Våld, kriminalitet och otrygghet	Privat	67	13	9	5	6	100	1,7
	Lokalt	5	19	38	25	14	100	3,3
	Nationellt	1	7	31	34	27	100	3,8
Ohälsa och missbruk	Privat	72	13	6	4	6	100	1,6
	Lokalt	4	18	42	23	12	100	3,2
	Nationellt	1	8	35	33	22	100	3,7

Kommentar: Frågan lyder *I vilken grad anser du att alkoholkonsumtionen är ett problem när det gäller* [de tre problemtyper som citeras till vänster i tabellen]. För varje problemtyp ombads medborgarna gradera sin upplevelse "för dig själv och dina närmaste" (Privat), "i den kommun där du bor" (Lokalt) och "i Sverige" (Nationellt). Medborgarna svarade på en skala från 1 "inget problem alls" till 5 "mycket stort problem". I tabellen redovisas procentandelar för respektive svarsalternativ samt medelvärde på skalan 1–5. Svarsalternativet "ingen uppfattning" fanns för samtliga frågor, och omkring två procent valde detta alternativ för det privata och fyra-fem procent för det lokala och nationella. Dessa svar ingår inte i analysen och redovisas inte i tabellen. Antal svarande = 1 275–1 529.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2014.

Resultaten visar återigen att medborgarna gör mycket olika bedömningar av hur problemen ser ut på det privata och det samhälleliga planet. Omkring 10–12 procent upplever någon av de tre nämnda problemtyperna som stora för sig själv och sina närmaste, medan en klar majoritet anser att problemen är stora på den nationella nivån.

Det är intressant att notera att problemen på den lokala nivån intar en mellanställning. Problemen i lokalsamhället upplevs som större än i privatlivet men som mindre än på den nationella nivån. Detta påminner om forskningsresultat på många andra områden där medborgare tenderar att uppfatta problem som mindre på närmare håll och som större på andra platser längre bort.

Tabell 2 Medborgarnas upplevelse av arten och lokaliseringen av alkoholkonsumtionens problem efter kön, ålder, utbildning, ideologi och alkoholvanor (medelvärden 1–5)

	Olycksfall och ansvars- löst beteende			Våld, kriminalitet och otrygghet			Ohälsa och missbruk			Totalt
	P	L	N	P	L	N	P	L	N	
Totalt	1,7	3,2	3,6	1,7	3,3	3,8	1,6	3,2	3,7	2,8
Kön										
Kvinnor	1,7	3,3	3,8	1,7	3,4	4,0	1,6	3,4	3,9	2,8
Män	1,7	3,0	3,4	1,7	3,1	3,6	1,6	3,0	3,5	2,6
Ålder										
15-29	2,1	3,1	3,6	2,0	3,1	3,7	1,9	3,2	3,6	2,9
30-49	1,7	3,2	3,6	1,6	3,2	3,7	1,6	3,2	3,6	2,7
50-64	1,6	3,2	3,6	1,6	3,3	3,8	1,5	3,3	3,7	2,8
65-85	1,6	3,2	3,6	1,8	3,2	3,9	1,5	3,2	3,7	2,7
Utbildning										
Lågutbildad	1,9	3,3	3,8	1,9	3,3	3,9	1,8	3,3	3,8	2,9
Medellågutbildad	1,8	3,2	3,6	1,8	3,3	3,9	1,7	3,3	3,8	2,8
Medelhögutbildad	1,6	3,2	3,5	1,6	3,2	3,7	1,5	3,2	3,6	2,7
Högutbildad	1,5	3,1	3,6	1,5	3,2	3,8	1,4	3,2	3,6	2,7
Ideologisk vänster- högerorientering										
Klart till vänster	1,7	3,4	3,8	1,8	3,4	3,9	1,8	3,4	3,8	2,9
Något till vänster	1,7	3,3	3,7	1,7	3,4	3,8	1,6	3,3	3,7	2,8
Varken eller	1,7	3,2	3,6	1,8	3,2	3,8	1,7	3,2	3,7	2,8
Något till höger	1,6	3,0	3,5	1,6	3,1	3,7	1,5	3,1	3,6	2,7
Klart till höger	1,7	2,8	3,4	1,5	3,0	3,7	1,4	2,9	3,5	2,6
Alkoholvanor										
Nykerist/Måttlig	2,1	3,5	4,0	2,1	3,5	4,0	1,9	3,5	4,0	3,0
Medelkonsument	1,6	3,1	3,5	1,6	3,2	3,7	1,5	3,1	3,6	2,7
Storkonsument	1,5	3,0	3,4	1,6	3,2	3,7	1,5	3,1	3,5	2,6

Kommentar: I tabellen redovisas resultat över hur stort problem olika grupper medborgare upplever att tre sorters alkoholrelaterade problem är. Frågan om alkoholvanor bygger på SOM-undersökningens frågebatteri om hur många gånger under senaste året som medborgarna druckit starköl/vin/sprit (se Holmberg och Weibull, 2012 för analyser i detalj av denna fråga), där nykerist/måttlig står för aldrig eller max en gång om året, storkonsument står för en eller flera gånger i veckan och medelkonsument för medborgare som ligger däremellan. Resultaten är medelvärden på skalan medelvärden på en skala från 1 "inget problem alls" till 5 "mycket stort problem" för "dig själv och dina närmaste" (P), "i den kommun där du bor" (L) och "i Sverige" (N). Slutligen redovisas ett totalindex för samtliga nio delfrågor. För frågeformulering se tabell 1. N = 1 275–1 529.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2014.

Andelen som upplever alkoholens problem i det privata är alltså liten i relation till andelen som upplever problem på lokal och nationell nivå, men resultaten stämmer ändå till eftertanke. Ett annat perspektiv skulle kunna vara att det trots allt är tio procent av svenskarna – alltså 850 000 – som på något sätt är drabbade av alkoholens skadeverkningar, som alkoholkonsumenter eller som anhöriga. Men vår fråga är inte så precist formulerad att vi kan utläsa vilka typer av konsekvenser det är medborgarna avser.

Skillnaderna i upplevelsen av de tre problemtyperna är dock inte stora. På de nationella och lokala planen är det otrygghet följt av ohälsa som av flest upplevs som ett stort problem, medan ansvarslöst beteende upplevs som ett något mindre problem. I privatlivet är ohälsan det minsta problemet medan de två övriga upplevs som något mer problematiska. Kontrollanalyser visar att det finns starka positiva samband mellan hur problematiska man bedömt de tre olika problemtyperna inom respektive nivå. Sambanden mellan upplevelsen av samma problem på olika nivåer är däremot klart svagare. En slutsats av detta är att medborgarna i gemen inte tycks göra så stora åtskillnader i sin bedömning av hur allvarliga de olika problemtyperna är, medan nivådimensionen (privat/lokal/nationell) är väsentlig för att förstå bilden av alkoholens problem.

Skillnaderna mellan olika grupper upplevelse av problemens storlek är också påfallande små. I tabell 2 kan vi utläsa att personer till höger och personer som konsumerar mycket alkohol upplever problemen som mindre. Kvinnor och lågutbildade upplever problemen som aningen större än vad män och högutbildade gör.

Vad förklarar åsiktskillnader i alkoholpolitiska frågor?

I tidigare studier har vi identifierat en rad faktorer som påverkar attityder i alkoholpolitiska frågor (Holmberg och Weibull 2014, Karlsson 2012; Leimar m fl, 2013). Män och ungdomar är till exempel mer alkoholliberala än andra. Vi har också sett att medborgare som står till vänster är mer restriktiva än de som står till höger. Och, inte minst, medborgarnas alkoholvanor har samband med deras åsikter på så sätt att de som dricker ofta är mer alkoholliberala än de som dricker sällan.

Vi ska nu gå ett steg vidare i analysen och ta reda på hur medborgarnas syn på alkoholkonsumtionens problem kan hjälpa oss förklara inställningen till konkreta alkoholpolitiska förslag. I centrum för analysen står de tre förslag som analyserats i kapitlets första del: höja alkoholskatten, avskaffa försäljningsmonopolet och höja kraven för serveringstillstånd. Vi kommer att undersöka detta genom en rad regressionsmodeller som hjälper oss att identifiera möjliga kausala mekanismer mellan medborgarnas åsikter i dessa frågor och olika typer av förklaringsfaktorer.

I enlighet med vår modell kommer vi att behandla medborgarnas egna alkoholvanor som en mellanliggande variabel i förhållande till andra förklaringsfaktorer som medborgarnas allmänna sociala tillhörighet (ålder, kön, inkomst, utbildning och etnicitet), och grundläggande ideologiska uppfattningar (Holmberg och

Weibull, 2012; Ramstedt, 2010). Kontrollanalyser visar att grupper som dricker oftare än andra är pensionärer, män, högutbildade, svenskfödda, icke-religiösa och medborgare som politiskt står till höger. Följaktligen är det yngre, kvinnor, lågutbildade, invandrare, religiösa och medborgare som står till vänster som dricker mindre. Alkoholkonsumtion är alltså ett beteende som i hög grad kan kopplas till individernas sociala, religiösa och politiska tillhörighet. Därmed kan vi också sluta oss till att i de fall där alkoholkonsumtion har effekt på medborgares åsikter har samtliga dessa faktorer förklaringskraft som bakomliggande variabler.

Vi väljer här också att väga in religiositet i analysen eftersom det är en faktor som historiskt visat sig ha samband med syn på alkohol. Religiositet, liksom politisk ideologi, är kopplat till värderingar och föreställningar som grundläggs tidigt i livet och som är relativt stabila över tid.

Tabell 3 Vad förklarar medborgarnas problemupplevelse? Multipel OLS regression (b-värden)

Modell:	A	B	C	D	E
Beroende variabel:	Personl. konsek.	Personl. konsek.	Samh. konsek.	Samh. konsek.	Samh. konsek.
Konstant	3	2	16	17	18
Ålder: -30	e.s.	e.s.	+4***	+4***	+4***
Ålder: 65+	e.s.	e.s.	e.s.	-2*	e.s.
Kön: Kvinna	-2*	e.s.	-3***	-3***	-2**
Inkomst: låg	-3**	e.s.	e.s.	e.s.	e.s.
Inkomst: hög	+3*	e.s.	e.s.	e.s.	e.s.
Utbildning: hög	+3*	e.s.	e.s.	e.s.	e.s.
Etnicitet: Utlandsfödd	-4*	e.s.	e.s.	e.s.	e.s.
Religiositet: Bönfrekvens	-7***	e.s.	-5***	-3*	e.s.
Ideologi: Vänster-höger	+3*	e.s.	+5***	+4***	+4***
Alkoholkonsumtion: frekvens		+11***		+8***	+5***
Alkoholkonsumtion: Nykterist		-18***		-5***	e.s.
Alkoholkonsekvenser: personliga					+32***
Justerat R ²	0,06	0,26	0,07	0,13	0,23
Antal personer	1358	1352	1387	1381	1292

Kommentar: Värdena i tabellen är regressionskoefficienter (b-värden), där + indikerar en positiv effekt och – en negativ effekt. Endast signifikanta effekter redovisas (e.s. = ej signifikant.). Samtliga beroende variabler i tabellen är kodade 0 (minsta värdet) till 100 högsta värdet. Samtliga oberoende variabler är kodade 0-1. Följande variabler är dummyvariabler: ålder (kontrollgrupp: 31-64 år), kön (kontrollgrupp: man), inkomst (kontrollgrupp: medelhöginkomst), utbildning (kontrollgrupp: låg/ej eftergymnasial utbildning), etnicitet (kontrollgrupp: född i Sverige) samt Alkoholkonsumtion: nykterist (kontrollgrupp: nyttjare av alkohol). Följande är kontinuerliga: Religiositet (bönfrekvens per år), ideologi (femgradig skala, vänster 0 – höger 1) samt alkoholkonsekvenser (0 negativa konsekvenser överväger kraftigt – 1 positiva konsekvenser överväger kraftigt). P-värden: ***<.001; **<.01. *<.05.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2014.

I tabell 3 undersöks vilka effekter dessa faktorer har på medborgarnas bedömning av alkoholkonsumtionens konsekvenser på det personliga planet (Modellerna A och B) och för samhället (Modellerna C, D och E). Medborgarnas alkoholvanor ingår som oberoende variabler i Modellerna B, D och E. I Modell E ingår även bedömningen av alkoholkonsumtionens konsekvenser på det personliga planet som oberoende variabel.

Resultaten i Modell A (tabell 3) tyder på att många sociala faktorer har betydelse för hur medborgarna upplever alkoholens effekter på det personliga planet: kvinnor, låginkomsttagare, lågutbildare, invandrare, religiösa och medborgare till vänster är mer negativa i sin bedömning. Men när vi jämför Modell A med Modell B, där medborgarnas alkoholvanor introduceras som oberoende variabel, framgår att samtliga dessa effekter förlorar sin signifikans. Istället bygger modellens förklaringskraft helt på indikatorerna för alkoholvanor. Det betyder att de sociala, politiska och religiösa faktorerna endast har indirekta effekter, via alkoholvanorna, på medborgarnas problemupplevelser på det personliga planet.

Alkoholkonsumtion har dock starka effekter på problembilden – ju mer man dricker desto mindre upplever man att problemen på det privata planet är. Resultatet kan tyckas paradoxalt eftersom vi normalt förknipar högre konsumtion med ökade problem. Istället är det personer som inte dricker alls som upplever de största problemen. Här kan man givetvis argumentera för att kausalsambandet kan vara omvänt – det vill säga att man dricker mer om man upplever problemen – eller riskerna – som mindre.

När det gäller bedömningen av alkoholkonsumtionens konsekvenser för samhället ser resultaten delvis annorlunda ut (Modellerna C och D). Effekten av den egna alkoholkonsumtionen är här något mindre än för bedömningen av den personliga situationen, men även här ser vi att en hög alkoholkonsumtion är förknippat med en mer positiv syn på alkoholens konsekvenser. Och vi ser att ålder har signifikanta effekter: yngre upplever samhällsproblemen som mindre och äldre upplever dem som större. Även under kontroll för alkoholkonsumtion visar det sig att kvinnor, religiösa och medborgare som står till vänster bedömer samhällsproblemen som större. I modell E ingår även medborgarnas konsekvensbedömning på det personliga planet som oberoende variabel i relation till konsekvensbedömningen på samhällsplanet, och som väntat finns här en kraftfull positiv effekt. Ser man mindre problem på det privata planet gör man det också i samhället. Förklaringskraften i modellen ökar med tio procentenheter när denna variabel läggs till. Effekterna av kön, ålder och politisk ideologi kvarstår dock som signifikanta även under kontroll för problemupplevelsen på det privata planet.

I nästa steg av analysen undersöker vi hur de faktorer som analyserats i tabell 3 påverkar medborgarnas åsikter i tre alkoholpolitiska frågor. Dessa resultat presenteras i tabell 4, där frågan om att höja alkoholskatten är beroende variabel i modellerna F och G, frågan om att avskaffa alkoholmonopolet i H och I samt frågan om att öka kraven för serveringstillstånd i J och K. För de tre frågorna görs två analyser,

en med de bakomliggande sociala faktorerna – inklusive egen alkoholkonsumtion – och en där även bedömningarna av alkoholkonsumtionens konsekvenser på det personliga och samhälleliga planet inkluderas som oberoende variabler.

Tabell 4 Vad förklarar medborgarnas åsikter om tre alkoholpolitiska förslag? Multipel OLS-regression (b-värden)

Modell:	F	G	H	I	J	K
Beroende variabel:	Höja alkohol-skatt	Höja alkohol-skatt	Avskaffa försäljnings-monopolet	Avskaffa försäljnings-monopolet	Skärpa serveringskrav	Skärpa serveringskrav
Konstant	62	55	39	48	51	45
Ålder: -30	-4 **	e.s.	e.s.	e.s.	-6 **	e.s.
Ålder: 65+	+4 ***	+5 *	e.s.	e.s.	e.s.	e.s.
Kön: Kvinna	+7 ***	+6 ***	-10 ***	-8 ***	e.s.	e.s.
Inkomst: låg	-3 *	e.s.	e.s.	e.s.	e.s.	e.s.
Inkomst: hög	+6 ***	+6 **	-7 **	-8 **	e.s.	e.s.
Utbildning: hög	+5 ***	+4 *	-4 *	e.s.	+4 *	+4 **
Etnicitet: Utlandsfödd	e.s.	e.s.	+13 ***	+15 ***	e.s.	e.s.
Religiositet: Bönfrekvens	+8 ***	e.s.	-8 **	e.s.	+8 **	e.s.
Ideologi: Vänster-höger	-21 ***	-18 ***	+21 ***	+19 ***	-11 ***	-9 **
Alkoholkonsumtion: frekvens	-21 ***	-17 ***	+12 ***	+7 *	-14 ***	-9 **
Alkoholkonsumtion: Nykterist	+18 ***	+13 ***	-15 ***	-12 ***	+16 ***	+13 ***
Alkoholkonsekvenser: personliga		-17 **		e.s.		-16 **
Alkoholkonsekvenser: samhälleliga		-47 ***		+59 ***		-32 ***
Just R ²	0,20	0,25	0,13	0,16	0,13	0,14
Antal personer	3168	1285	1547	1265	1456	1205

Kommentar: För fullständiga formuleringar av de beroende variablerna se tabell 1 ovan. För beskrivning av de oberoende variablerna, se kommentaren till tabell 3 ovan. Samtliga beroende variabler i tabellen är kodade 0 (minsta värdet) till 100 (högsta v värdet). Samtliga oberoende variabler är kodade 0-1. E.s. = ej signifikant. P-värden: ***<.001; **>.01. *<.05.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2014.

Resultaten visar att medborgarnas bedömningar av alkoholens konsekvenser har olika effekter för de tre politiska förslagen. Upplevelsen av de samhälleliga konsekvenserna ger större effekter på åsikterna i samtliga tre frågor än upplevelsen av de personliga konsekvenserna. Men för både skattefrågan och serveringsfrågan finns separata effekter även av de personliga upplevelsorna. Ju mer negativt man upplever effekterna i privatlivet, i desto högre grad stödjer man en restriktivare alkoholpolitik. I frågan om att avskaffa Systembolagets försäljningsmonopol har upplevelsen på det privata planet dock ingen effekt. Om vi utgår ifrån hur mycket

förklaringskraft som problemupplevelserna på privat och samhällelig nivå tillför modellerna tycks det som att effekterna är störst när det gäller skattefrågan (+5 procentenheter förklarad varians) följt av försäljningsfrågan (+3) och serveringsfrågan (+1).

Medborgarnas alkoholkonsumtion har också förväntade effekter på åsikterna – personer som dricker mer är mer liberala och de som dricker mindre – eller till och med är nykterister – är mer restriktiva. Alkoholkonsumtionen har något större effekt för åsikterna om skattefrågan än för de övriga två frågorna.

När det gäller ideologi och religiositet har vänster–högerposition en signifikant effekt på samtliga frågor även under kontroll för problemupplevelsen (medborgare till höger är mer alkoholliberala). Religiositet har också signifikanta effekter (religiösa mer restriktiva) för samtliga frågor – men endast när modellen inte kontrollerar för problemupplevelsen. Det betyder att religiositet endast har indirekta effekter på de politiska åsikterna medan ideologi har direkta. Religiositeten gör att medborgarna ser världen annorlunda men den påverkar inte synen på olika politiska styrmedel på samma sätt som vänster–högerideologi.

Effekterna av övriga egenskaper hos medborgarna pekar åt samma håll som i tabell 3, och de sociala faktorerna tycks ha störst förklaringskraft på skattefrågan och minst på serveringsfrågan. Men ett resultat sticker ut: Invandrare är klart mer positiva till att avskaffa försäljningsmonopolet än svenskfödda. Man kan tänka sig att erfarenheter från det tidigare hemlandet här spelar in.

Alkoholpolitik – att ställa upp för andra

Studiens kanske viktigaste resultat är att de flesta medborgare gör helt olika bedömningar när det gäller alkoholkonsumtionens konsekvenser på det privata och det samhälleliga planet. En majoritet anser att alkoholkonsumtion har i huvudsak positiva eller neutrala konsekvenser för dem själva, men negativa konsekvenser för samhället. Och när medborgarna tar ställning till alkoholpolitiska förslag som på olika sätt försvårar deras möjligheter att konsumera alkohol är det analysen av alkoholens samhällseffekter som är den absolut starkaste förklaringsfaktorn.

I våra ögon tecknar resultaten en ganska positiv bild av medborgarna. De är beredda att solidariskt stå ut med ekonomiska och praktiska umbäranden för att förebygga problem som i första hand drabbar andra än dem själva. När en opinionsbild ser ut på det sättet finns goda förutsättningar för att komma till rätta med samhällsproblem och för att en aktivistisk politik ska uppfattas som legitim. Det faktum att medborgarna har en så nyanserad bild av alkoholens effekter är troligen också en viktig förklaring bakom svenska folkets uppslutning bakom en restriktiv alkoholpolitik.

I grunden tycks det också finnas en växande tilltro till de traditionella politiska styrinstrumenten på politikområdet, även om det också finns tydliga ideologiska skillnader mellan vänster och höger i synen på skatter och regleringar. Nu återstår

för kommande studier att undersöka om svängningarna i synen på alkoholpolitiska förslag beror på förändringar i problemupplevelsen, ideologiska förskjutningar eller om det är andra sorters faktorer som spelar in.

Studien har också väckt flera andra nya frågor. Till exempel om variationen i medborgarnas bedömning av problemen i lokalsamhället kan relateras till faktiska omständigheter i den egna kommunen, eller om det finns mer psykologiska förklaringar bakom resultatet som gör att problem upplevs som större ju längre bort de är. Och finns det något samband mellan vilka typer av konsekvenser medborgarna tycker är allvarliga och vilka politiska styrmedel de tycker är mest angelägna? Framtida analyser får svara på detta.

Noter

- ¹ Projektet finansieras av Systembolagets råd för alkoholforskning (SRA). Projektets syfte är att studera den svenska alkoholopinionen över tid och särskilt fokusera på hur medborgarnas förståelse av problematiken påverkar deras åsikter om förslag och styrmedel. Projektet är en fortsättning och fördjupning av projektet Alkohol, livsstil och politik som under flera år har följt svensk alkoholopinion genom SOM-institutets årliga undersökningar.
- ² Prisnivån på alkoholhaltiga drycker har långsamt sjunkit genom marknadsaktiviteter och ökad konkurrens mellan olika importörer som är en följd av att importmonopolets avvecklats på grund av Sveriges EU-inträde. Højningen fr o m 2014 ledde inte till några protester och en andra højning följde från och med 2015 (Proposition 2013/14:100)
- ³ Frågor om skattehøjningar på alkohol har även ställts tidigare, bland annat inom ramen för valundersökningarna vid statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet (jfr Holmberg, 1981).
- ⁴ I en studie från 1979 där frågan gällde att ”kraftigt” höja vin- och spritpriserna för att begränsa alkoholmissbruk och alkoholskador ansåg 32 procent att det var ett bra förslag och 40 procent att det var ett dåligt förslag (Holmberg, 1981:228), alltså en mer alkoholliberal opinion än 2014.
- ⁵ Det bör dock tilläggas att det är en højre andel (8 procent) som uppger att de saknar åsikt om kraven på alkoholserveringstillstånd än det är när det gäller åsikten om försäljningsmonopolet (2 procent). Om vi exkluderar personer utan åsikt ur analysen är andelarna 31 (andel som är för fri försäljning av alkohol) och 36 procent (andel som är emot att öka kraven på alkoholservering).
- ⁶ Om vi exkluderar personer utan uppfattning är andelarna 50 respektive 30 procent.

- ⁷ Om vi ser närmare på sambandet mellan de två frågorna är bilden inte helt entydig. Hälften av dem som vill avskaffa försäljningsmonopolet vill inte öka kravel på serveringstillstånden – men en femtedel vill faktiskt öka serveringskraven. Mer väntat är möjligen att det är en fjärdedel av dem som är för försäljningsmonopolet som inte ser något skäl att öka kraven på serveringstillstånden, medan nästa två femtedelar av gruppen tycker att kraven ska öka.
- ⁸ Alkoholkonsumtion är inom projektet mätt som en alkoholvana, där frågan avser *hur ofta* man dricker starköl, vin eller sprit och inte hur mycket man dricker (Holmberg och Weibull, 2012; jfr Ramstedt, 2010). År 2014 var andelen av svars personer som under det gångna året drack alkohol minst någon gång i veckan 40 procent och minst någon gång i veckan 67 procent. Andelen som inte druckit någon alkohol var 16 procent. Det är i stort på samma nivå som tidigare år.

Referenser

- Andréasson, Sven, Allebeck, Peter (2005) *Alkohol och hälsa. En kunskapsöversikt om alkoholens positiva och negativa effekter på vår hälsa*. Stockholm: Statens folkhälsoinstitut.
- Björ, Jill, Bruun, Kertil, Frånberg, Per (1985) *Den svenska supen: en historia om brännvin, Bratt och byråkrati*. Stockholm: Prisma.
- Cisneros Örnberg, Jenny (2009) *The Europeanization of Swedish Alcohol Policy*. Stockholm: Stockholm University.
- Holmberg, Sören (1981) *Svenska väljare*. Stockholm: Liber.
- Holmberg, Sören, Weibull, Lennart (2010) Alkoholskattens två sidor. I Holmberg, S, Weibull, L (red) *Nordiskt ljus*. Göteborg, SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Holmberg, Sören, Weibull, Lennart (2011) Alkoholvänor och alkoholopinion. I Holmberg, S, Weibull, L, Oscarsson, H (red) *Lycksalighetens ö*. Göteborg 2011: SOM-institutet vid Göteborgs universitet
- Holmberg, Sören, Weibull, Lennart (2012) Alkoholkonsumtion – vanor och volym. I Weibull, L, Oscarsson, H, Bergström, A (red) *I framtidens skugga*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Holmberg, Sören, Weibull, Lennart (2013) Förändringar i alkoholopinionen. I Weibull, L, Oscarsson, H, Bergström, A (red) *Vägskäl*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Holmberg, Sören, Weibull, Lennart (2014) Restriktivare alkoholopinion men liberalare alkoholvänor. I Bergström, A, Oscarsson, Henrik (red) *Mittfära & marginal*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Johansson, Lennart (2008) *Staten, supen och systemet. Svensk alkoholpolitik och alkoholkultur 1855-2005*. Stockholm/Stehag: Brutus Östlings förlag Symposium.

- Karlsson, David (2012) Alcohol policy and local democracy in Sweden. *Nordic Studies on Alcohol and Drugs*, Vol 29, 2012 pp. 233-252.,
- Leifman, Håkan (1998) Svenska folkets inställning till försäljning av alkohol i livsmedelsbutiker. I Kühlhorn, E, Björ, J (red) *Svenska alkoholvanor I förändring. Om utvecklingen fram till EU-medlemskapet*. Stockholm: Sober förlag,
- Leimar, Per, Ramstedt, Mats, Weibull, Lennart (2013) Public opinion and alcohol policy in Sweden 1990-2012. *Nordic Studies on Alcohol and Drugs* Vol. 30, 2013 pp.473-490.
- Nycander, Svante (1996) *Svenskarna och Spriten. Alkoholpolitik 1855-1995*. Stockholm: Sober förlag.
- Proposition* 2013/14:1 2014 års budgetproposition.
- Proposition* 2013/14:100 2015 års ekonomiska vårproposition.
- Ramstedt, Mats (2010) *Tal om alkohol 2010 – en statistisk årsrapport från Monitorprojektet*. Centrum för socialvetenskaplig alkohol- och drogforskning (SoRAD), Stockholms universitet.
- SOU 2004:86. *Var går gränsen?* Delbetänkande av alkoholinförslutredningen. Stockholm: Fritzes
- SOU 2005:25 *Gränslös utmaning. Alkoholpolitik för en ny tid*. Stockholm: Fritzes.